

A hidegháború

Sok nemzetközi feszültséggel járó korszak volt 1947 és 1991 között, amelyet a két szuperhatalom, az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti folytonos rivalizálás jellemzett. A szó szoros értelmében vett háború nem tört ki a két ország között – a hidegháború a második világháború két nyertes nagyhatalmának ideológiai, kulturális, gazdasági, politikai összecsapásából állt. Ebben az időszakban volt kézzelfogható a nukleáris fenyegetés és ekkor indult fegyverkezési verseny és az űrverseny is, a propaganda mellett. Semmiképp sem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy ez a **háború csak az északi/nyugati országok számára volt hideg**: az időszakot a harmadik világban több száz (!) fegyveres konfliktus jellemezte (elsősorban a két szuperhatalom által támogatott polgárháborúk), összességében milliós nagyságrendű áldozatokkal.

A szembenálló tömbök kialakulása (1945–1955)

A második világháború végére a két győztes nagyhatalom közötti egyre nehezebben tartható szövetség már nem tudott ellenállni a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok ellentétes ideológiáinak és nagyhatalmi rivalizálásának. Mindkét nagyhatalom a védelme alatt álló európai országokból egy katonai szövetséget kovácsolt: nagyrészt nyugaton 1949-ben az Egyesült Államok vezetésével kialakult az **Észak-atlanti Szerződés Szervezete**, keleten pedig 1955-ben szovjet irányítás alatt a **Varsói Szerződés**.

Winston Churchill 1946 márciusában az amerikai Fulton egyetemen tartott híres beszédében kijelentette, hogy egy „Baltikumtól Adriáig tartó **vasfüggöny** hullott le Európára”. Ez azonban csak 1948 után lett igaz, amikor is a prágai puccs során a kommunisták Csehszlovákiában megragadták a hatalmat.

Görögországban a kommunisták Moszkva támogatásával tüzelték fel a polgárháborút; Franciaországban és Olaszországban a kommunista pártok jutottak választási győzelemhez. Mao Ce-tung vezetése alatt hamarosan Kína is kommunizmus bástyájává vált. A vélt vagy valós szovjet fenyegetésre válaszul 1947-ben Harry S. Truman elnök meghirdette az ún. **Truman-doktrínát**, azaz a kommunizmus feltartóztatását hirdető politikáját, mivel véleménye szerint a háború utáni viszonyok táptalajául szolgáltak a kommunizmus terjedéséhez.

A kommunizmus nyugat-európai terjeszkedésének megakadályozására 1947-ben beindították a **Marshall-tervet**, amelynek keretén belül az Egyesült Államok több milliárd dolláros segéllyel kívánta újjáépíteni a háborúban lerombolt gazdaságokat. Az összes olyan ország elfogadta ezt a segítyt, ahol nem állomásozott a Vörös Hadsereg. Az amerikai segély hatásai gyorsak és azonnaliak voltak: a francia kommunista párt például 1981-ig kikerült a kormányzásból.

Már 1947-ben megszületett a szovjetek válasza - a befolyásuk alá tartozó országokat egy egységes keleti blokká kovácsolták.

1948–1953: a válságok kora

A berlini blokád: 1948. május–1949. szeptember. A Vasfüggöny kettéosztotta Európát

Németország gyorsan a hidegháború közepén találta magát: a második világháború befejezése óta Franciaország, Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió több megszállási övezetre osztotta fel. A szovjet zóna által körülvett Nyugat-Berlinbe légi úton, illetve autópályán és vasúton lehetett eljutni. 1948-ban a francia, a brit és az amerikai zónák egybeolvadtak és az elszabadult infláció megfékezésére bevezették ott az új német márkát. **Sztálin a jaltai egyezmény ellenére Nyugat-Berlint is az irányítása alá szerette volna vonni, ezért a várost 1948. június 23-ától blokád alá vonta.** Az amerikaiak egy hatalmas **légihíd** szerveztek meg a város ellátására, és a széntől az élelmiszerig minden szükséges anyagot repülőgéppel szállítottak Berlinbe. Több mint egy éven át óránként egy tucatnyi gép szállt le a város nyugati repülőterein. 1949. május 12-én Sztálin tudomásul vette a terv kudarcát és feloldotta a blokád. A blokád elsődleges következményeként az amerikai, francia és brit zónákból megalakult a Német Szövetségi Köztársaság, fővárosa pedig Bonn lett. A szovjet zónából lett a Német Demokratikus Köztársaság, melynek fővárosa Berlin volt. A két országot egy vasfüggöny választotta el, és nem ismerték el egymást.

A Kínai Népköztársaság megalakulása: 1949. október 1.

Kínában az 1910-es évek óta tartott a **Mao Ce-tung** vezette kommunisták és a Csang Kaj-sek vezette Kuomintang polgárháborúja. A második világháború után az előbbieket a Szovjetunió, az utóbbiakat az Egyesült Államok támogatta. Az amerikai segély azonban elapadt, és 1949-re a Kínai Kommunista Párt szinte az egész országot irányítása alá vonta. Október elsején Pekingben kikiáltották a Kínai Népköztársaságot. Csang Kaj Sek Formosa szigetére menekült, ahol megalapította Tajvant, egy szakadár, különálló Kínát. A két Kína, akárcsak a két Németország, kölcsönösen nem ismerte el egymást.

A koreai háború: 1950–1953

A koreai háború volt a hidegháború első fegyveres konfliktusa, 1950-1953 között zajlott a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság (KNDK, Észak-Korea) és a Koreai Köztársaság (KK, Dél-Korea), illetve szövetségeseik, Kína és a Szovjetunió, illetve az USA között.

Ideológiai háború

- Az Egyesült Államokban megjelenik a **MacChartizmus**, az amerikai kormányt felforgató, valós és vélt kommunisták utáni boszorkányüldözés. **A Rosenberg-házaspár esete** talán a leghíresebb: a házaspárt azzal gyanúsították, hogy a szovjeteknek átadták az atombomba titkát. Ethel és Julius Rosenberget halálra ítélték, majd kivégezték. Az eset Európa-szerte felháborodást váltott ki, ám a napjainkra megnyitott KGB-akták szerint a Rosenberg-házaspár csakugyan bűnös volt.
- **A Szovjetunióban egymást követik az ideológiai kirakatpercek** – az ötvenes évek elején a „titóista banditák” elleni tisztogatás volt éppen napirenden.

Békés egymás mellett élés és újabb krízisek: 1953–1962

1953-ban Joszif Visszarionovics Sztálin meghalt. Utódja, **Nyikita Szergejevics Hruscsov a Szovjet Kommunista Párt XX. kongresszusán elítélte Sztálin bűneit és a békés egymás mellett élés politikáját hirdette meg**, amelyben engedélyezte, hogy egyes államok ne legyenek kommunisták.

Bár hivatalosan a két nagyhatalom közvetlenül soha nem csapott össze, források szerint több száz amerikai felmerítő repülőgépet lőttek le ebben az időszakban a szovjet légtérben. **1956-ra azonban újabb válságok alakulnak ki:**

- az 1956-os forradalom,
- a szuezi válság

A kubai rakétaválság

A kubai rakétaválság a világot az atomháború szélére sodorta. 1952 tavaszától egyre több sikert értek el Fidel Castro gerillái, s végül 1959 január 2-án győztesen vonultak be Havannába, sikerült megdönteni Batista rendszerét. Hruscsov segítséget ajánl az ekkor még nem kommunista Castrónak. Időközben kubai emigránsok a CIA segítségével megpróbálták visszatérni (Disznó-öböl), de nem sikerül. A CIA nem adja fel, fantasztá tervek születnek Castro likvidálására (tuberkulózissal átítatott bűváruhá adnának rá, mivel szeret bűvárnak lenni). Ennek következtében Castro elfogadja az orosz segítséget. 1962-ben öt közepes hatósugarú szovjet rakétaezredet és négy motorizált lövészeszereget telepítettek Kubába. Október 15-én egy U-2-ről lefényképezték a telephelyeket. Az amerikai kormány „héjákra” (dózeróljuk le Kubát) és „galambokra” (elég kisebb fenyegetés) oszlott. Kennedy a galambok oldalán áll, és végül karantén mellett dönt, azaz blokád alá vette Kubát (előtte két nap határidővel). Követelte a rakéták kivonását, miközben 18 rakéta robbanófej éppen úton volt Kuba felé. Hruscsov kihátrált, nem akart háborút semmiképpen. Ezzel Kennedy tökéletesen tisztában volt az amerikai hírszerzésnek hála (Oleg Penkovszkij KGB ezredes tájékoztatta őket), ezért lépett fel keményen. A rakétákat is mindössze két héttel a telephelyek felfedezése után kivonták Castro és Che Guevara nagy bosszúságára. Viszont az Amerikai Egyesült Államok 1962. november 20-án elismerte a kubai rezsimeket. Ezzel megdőlt a sokat hangoztatott Monroe-elv, és Kuba ott maradt Amerika gyomrában, terjesztve a kommunizmus eszméjét.

Enyhülés, détente

A vietnami háború

A vietnami háború 1959 és 1975 között szárazföldi háborúként Dél-Vietnam, valamint Kambodzsa és Laosz határ-menti területein, illetve légháborúként Észak-Vietnam felett zajlott.

Megújult konfliktusok

Afganisztán 1979

Hidegháborús fegyverkezési verseny – csillagháború/SDI, csillagháborús tervezet Ronald Reagan amerikai elnök kezdeményezésére indult el 1983. március 23-án. Az SDI célja földi és űrbéli telepítésű fegyverek használata volt stratégiai atomfegyvereket hordozó ballisztikus rakéták ellen. A kezdeményezés szakított a korábbi stratégiai támadási doktrínával, a kölcsönös pusztulás elméletével, és inkább a stratégiai védelemre összpontosított. Bár a teljes stratégiai védelmi rendszer soha nem készült el vagy lépett hadirendbe.

A hidegháború vége

A hidegháború vége a berlini fal ledöntésével kezdődött 1989-ben. 1990-ben újraegyesült a két Németország, az európai országok a demokrácia útjára léptek, és 1991-ben szétmelt a Szovjetunió.

Történészek feladata tisztázni, milyen külső és belső tényezők vezettek a szovjet blokk összeomlásához. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott a Szovjetunió és szatellitállamai gazdasági teljesítőképességének kudarca, a civil társadalom rendszerrel szembeni ideológiai kiábrándultsága, már-már cinizmusa, valamint a keleti blokkra kényszerített fegyverkezési verseny, melyben alulmaradtak a gyengén teljesítő gazdaságaik.

A hidegháború egyik fontos jellemzője a fegyverkezési verseny a NATO (főleg az Amerikai Egyesült Államok) és a Szovjetunió között. A versengés technológiai és katonai téren is folyt, amely sok tudományos felfedezést eredményezett. Kiváltképpen a rakéták fejlesztésében történt hatalmas előrelépés, amely az űrversenyhez vezetett. Az első űreszközöket indító hordozórakéták legtöbbjét katonai rakétákból építették meg.

Más területek, ahol jelen volt a fegyverkezési verseny: **sugárhajtású repülőgépek, bombázó repülőgépek, felderítő repülőgépek, felderítő műholdak, nukleáris fegyverek, vegyifegyverek, biológiai fegyverek, légvédelmi rakéták, hagyományos tüzérség, levegő-levegő rakéták (az SRBM-et is beleértve), interkontinentális ballisztikus rakéták (ICBM), ballisztikus-rakéta elhárító rendszerek (ABM), páncélozott járművek, automata löfegyverek, rakétameghajtású gránátok, tengeralattjárók, tengeralattjárókról indított ballisztikus rakéták (SLBM), elektronikus felderítés.** A két nagyhatalom gyakran adott el fegyvereket a harmadik világ országainak, hogy kipróbálják, melyik fegyverrendszer erősebb.

Minden terület nagymértékű befektetéseket igényelt. Sok téren a nyugati fegyverek a digitális számítógépeknek köszönhetően fejlettebbek voltak, ezért a keletiek több fegyvert építettek meg, nagyobb mennyiségben.

A főleg ICBM-eken keresztül folytatott nukleáris fegyverkezési verseny egyik jellemzője a kölcsönös megsemmisítés volt. Ez azt jelentette, hogy egyik fél sem támadhatta meg a másikat, mert mindkettő megsemmisülne, és a bolygót kipusztítanák.

A Szovjetunió felbomlása után sok új, fejlett technológia került a napvilágra. Repülőgépek, rakéták, kis fegyverek és tömegpusztító fegyverek is tulajdonost cseréltek. Néhány esetben ezek a fegyverek a volt tagállamokban szóródtak szét, ahol nem tudják megfelelően tárolni és őrizni ezeket.